RAPPORT 2015:40

ARKEOLOGISK FÖRUNDERSÖKNING

GRUND PÅ GRUND I ARNÄS

ARNÄS GÅRD 1
BLÅVIKS SOCKEN
BOXHOLMS KOMMUN
ÖSTERGÖTLANDS LÄN

MATS MAGNUSSON

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM

Grund på grund i Arnäs

Innehåll

Sammanfattning 2
Inledning 4
Områdesbeskrivning 4
Syfte 5
Metod och dokumentation 5
Resultat 5
Byggnad från år 1779? 5
Rester av äldre byggnader 8
Fynd 9
Referenser 9
Tekniska uppgifter 10

Bilaga 1. Fyndlista 11

Omslagsbild: Bräda med inskrift. Foto Mats Magnusson, Östergötlands museum.

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM
ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD
Box 232 • 581 02 Linköping • 013 - 23 03 00 • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

Den 18/6 2015 utförde Östergötlands museum en akut arkeologisk förundersökning på Arnäs gård 1, Blåviks socken, Boxholms kommun, Östergötlands län. I mangårdsbyggnaden hade allt golv tagits bort och där under framkom äldre husgrunder. Då en sugbil var beställd skedde den arkeologiska förundersökningen omedelbart efter muntligt beslut från Länsstyrelsen Östergötland.

Den nuvarande mangårdsbyggnaden är uppförd någon gång vid mitten av 1800-talet och i dess trossbotten framkom en husgrund, en stenmur/-fundament, två spisfundament och ett trägolv. Tre fynd tillvaratogs, ett mynt, ett skaft till en sked och delar av en bränd klacksko. Arbetet utfördes på uppdrag av Lars Karlsson, Arnäs Gård 1. Undersökningsytan inne i byggnaden omfattade ca 80 m^2.

Mats Magnusson
antikvarie

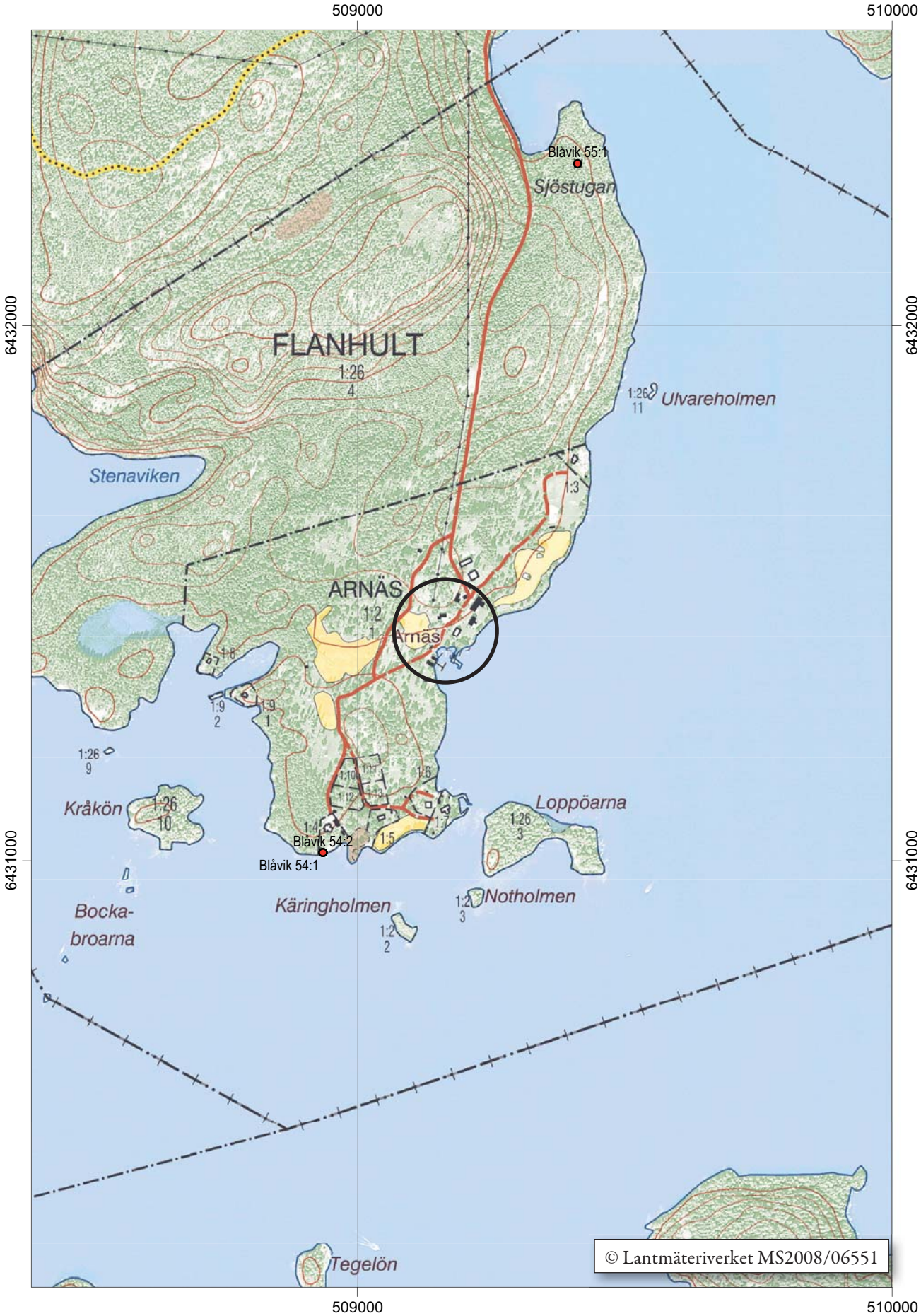

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Inledning

Östergötlands museum utförde den 18 juni 2015 en akut arkeologisk förundersökning i husgrunden på Arnäs mangårdsbyggnad, Blåviks socken, Boxholms kommun. En sugbil var beställd till den 22/6 som skulle suga ur grunden på sand och spån varför den arkeologiska insatsen fick göras akut. Efter att sugbilen tömt grunden på lösa massor skulle denna fyllas upp med singel som det sedan gjuts ett betonggolv på.

När arkeolog kom till platsen var golvet i mangårdsbyggnaden borttaget och inom husgrunden kunde en tydlig syllstensgrund och två spisfundament tydligt ses. Vidare hade hantverkare hittat två läderhandskar och en barnsko i läder under golvet. Vid den akuta arkeologiska förundersökningen grävdes ett sökschakt på ca 0,6 m² och vidare framrensades utvalda delar av syllstensgrunden.

Den arkeologiska förundersökningen utfördes efter muntligt beslut från Länsstyrelsen Östergötland. Uppdragsgivare var Lars Karlsson, Arnäs gård 1, som också svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för den arkeologiska förundersökningen och för utformningen av rapporten var undertecknad.

Områdesbeskrivning

Arnäs gård ligger på en udde utmed Sommens norra strand i Blåviks socken (tidigare Torpa socken). År 1405 omnämns Arnäs då riddaren Ture Bengtsson testamenterar gården till Vadstena kloster (SDHK-nr 16440). År 1767 bor Per Nilsson och Karij Pärsdotter på gården (Landsarkivet Vadstena). Under perioden 1783-1790 vet vi att Anders Pehrsson och Ingeborg

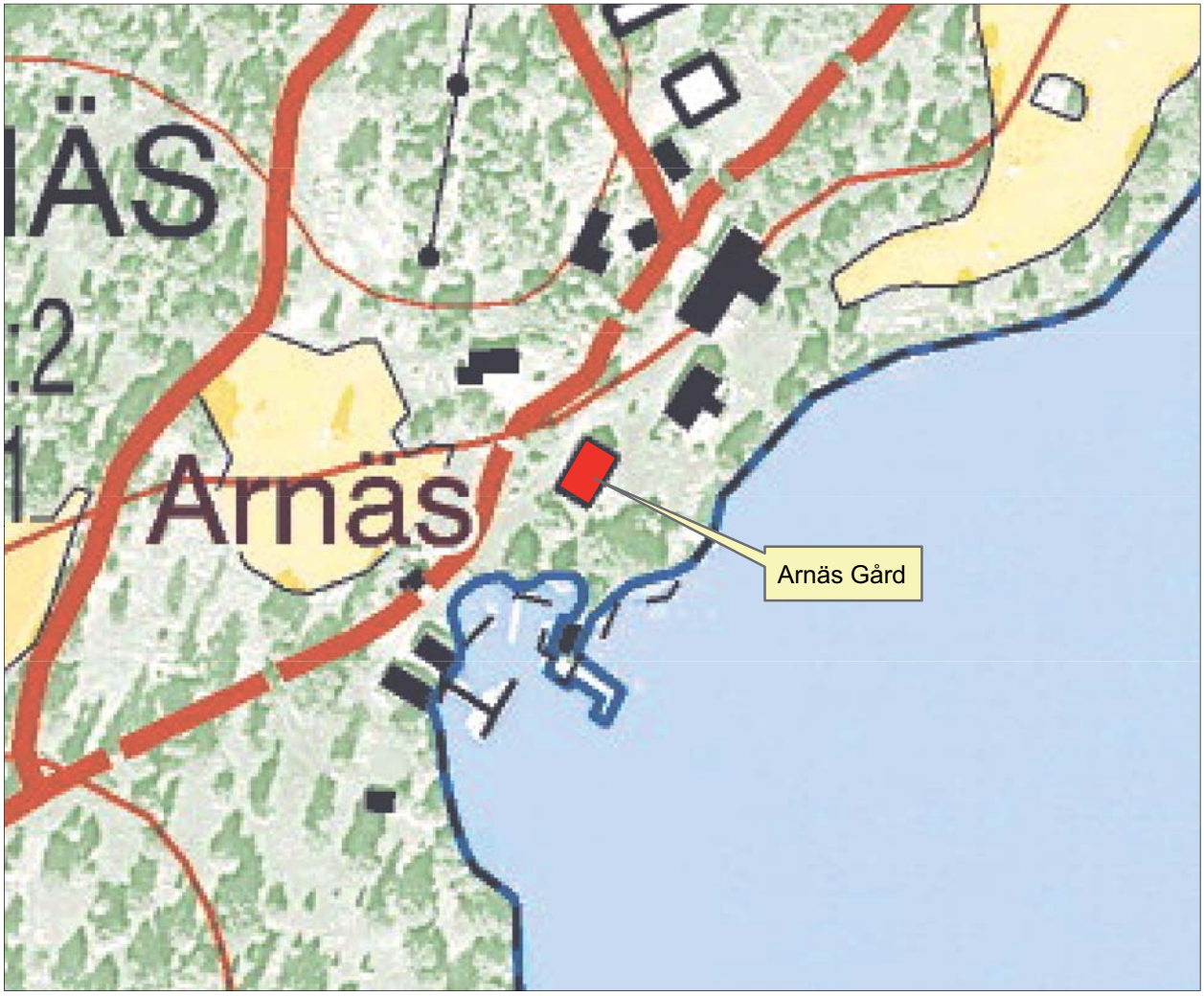

Figur 3. Utdrag ur Fastighetskartan, blad 64F 3a SO. Den aktuella mangårdsbyggnaden markerad i rött. Skala 1:2000.

Karlsdotter med barnen Carl, Ingrid, Catharina och Annica bor på Arnäs (Arkiv Digital).

Inga tidigare arkeologiska undersökningar har utförts i närheten av Arnäs och förutom platsen för ett torp och lösfynd av stenyxor (Blåvik 54:1-2, 55) så saknas registrerade fornlämningar i närområdet (FMIS).

Syfte

Syftet med den akuta förundersökningen var att dokumentera de framkomna lämningarna innan de eventuellt blev skadade av det kommande arbetet med att lägga nytt golv i byggnaden.

Metod och dokumentation

I grunden på storstugan i mangårdsbyggnaden grävdes ett mindre sökschakt för att dokumentera olika byggnadsfaser. Vidare rensades den påträffade syllstensgrunden fram på utvalda ställen för att försöka skapa en bild av dess utbredning. Konstruktioner dokumenterades med fotografering, manuell inmätning och beskrivning.

Tre fynd tillvaratogs vid undersökningen. Dessa förvaras, i avvaktan på slutgiltig fyndfördelning, i museets klimatanpassade magasin under accessionsnummer ÖLM C4696. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

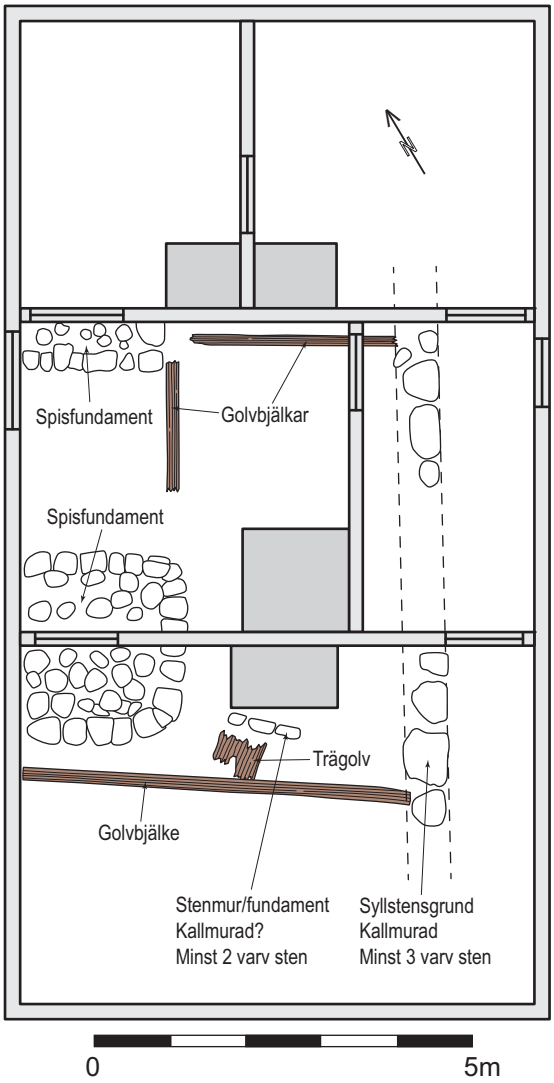

Figur 4. Ritning över Arnäs mangårdsbyggnad med de påträffade konstruktionerna markerade. Skala 1:100.

Resultat

Vid tidigare renoveringar har en planka med texten "Ao 1779 A.P.S & I.K.D" (se omslagsbild) påträffats i den nuvarande mangårdsbyggnaden. A.P.S och I.K.D står för Anders Pehrsson och Ingeborg Karlsdotter och då vi vet att deras son Carl föddes 1766 (Arkiv Digital) så bör inte årtalet stå för deras giftemål. Årtalet kan istället stå för invigningen av en ny mangårdsbyggnad på Arnäs år 1779.Dagens byggnad är sannolikt uppförd någon gång under 1800-talet.

Byggnad från år 1779?

Den arkeologiska förundersökningen kunde inte med säkerhet datera de framkomna lämningarna i mangårdsbyggnadens grund men den större syllstensgrunden skulle kunna höra till en byggnad från 1779. Syllstensgrunden kunde följas längs en ca 6,3 m lång sträcka i SV-NO riktning och har utgjort en äldre byggnads sydöstra ytterväg. Grunden var konstruerad med större, flata stenar högst upp och minst två skift med mindre stenar där under. Syllstenarna låg 0,2-0,4 m under syllen tillhörande dagens byggnad.

Vidare påträffades en bearbetad stock (figur 5) som hade en längd på ca 5,0 m. Stocken löpte mellan grunden till dagens byggnad i nordväst och den äldre syllstensgrunden i sydöst. Om man antar att dagens byggnad, i nordväst, delvis vilar på samma grund som den tidigare byggnaden så utgör stocken en golvbjälke tillhörande det äldre huset. Stocken är dessutom återanvänd då sneda urhuggningar talar för att den från början varit en nockbjälke.

Ett större spisfundament hade också framkommit utmed det nu stående husets nordvästra vägg vilket talar för att denna väggsträckning är den samma som den äldre byggnadens. Spisfundamentet hade måtten 2,2 x 2,3 m och hade en rundning i söder.

Figur 5. Återanvänd golvbjälke påträffad i husgrunden. Till vänster om den nuvarande spisen syns fundamentet till en äldre spis. Foto mot NNV, Mats Magnusson ÖM.

Ytterligare ett stenfundament fanns utmed samma väggsträckning fast ca 2,5 m längre åt nordöst. Detta fundament var fyrkantigt och den frilagda delen hade måtten 1,90 x 0,65 m men kan mycket väl fortsätta under fyllnadsmassor i nordöst. Båda spisfundamenten var nedplockade till strax under syllstockarna tillhörande dagens byggnad och hade åverkan utmed sina nordvästra sidor där dagens sprängstensgrund nu löper.

Figur 6. Syllstensgrunden och till vänster i bild änden på den återanvända golvbjälken. Foto mot N, Mats Magnusson ÖM.

Figur 7. Stenfundament med intilliggande golvbjälke. Foto mot N, Mats Magnusson ÖM.

Intill det nordöstra, fyrkantiga stenfundamentet fanns två stockar som löpte i olika riktningar. Den ena var ca 2,9 m lång och sträckte sig mellan stenfundamentet och syllstensgrunden i sydöst. Den andra stocken gick från stenfundamentet i SV-NO riktning och var bevarad i ca 1,75 m. Dessa båda stockar tolkas som golvbjälkar i föregångaren till dagens byggnad.

Figur 8. Fortsättningen på syllstensgrunden med den framgrävda änden av en golvbjälke i förgrunden och stenfundamentet i bakgrunden. Foto mot NV, Mats Magnusson ÖM.

Rester av äldre byggnader

Ett sökschakt togs upp framför spisen i dagens byggnads storstuga. Sökschaktet var ca 1,0 x 0,6 m stort och grävdes ca 0,4 m djupt. Överst var ett ca 0,16 m tjockt, sandigt utjämningslager innehållandes bl a ett mynt från ca 1725. Därunder framkom ett ca 0,04 m tjockt brandlager innehållandes sot, träkol och resterna efter en bränd klacksko. Brandlagret låg direkt på ett ca 0,02 m tjockt, beiget utjämningslager av sand. Under utjämningslagret kom ett ca 0,05 m tjockt, gråbrunt, humöst sandlager och därunder fanns ett dåligt bevarat trägolv som hade en annan orientering än syllstensgrunden och dagens byggnad. Under trägolvet låg ett lager bestående av grå sand (ca 0,08-0,10 m tjockt) vilket vilade på ett gråbrunt, humöst sandlager vilket inte undersöktes.

Under fundamentet till spisen i dagens byggnads storstuga påträffades en stenmur/-fundament om minst två skift sten. Denna hade långsidan i samma orientering som det dåligt bevarade trägolvet men hade vid anläggandet grävts igenom golvets plankor. Stenmuren/-fundamentet överlagrades av ca 0,15 m sand på vilket fundamentet till dagens spis vilade. Då en ytterst begränsad yta av stenmuren/-fundamentet kunde friläggas på grund av det överliggande spisfundamentet så är det svårt att göra några allt för långt gående tolkningar av konstruktionen. Den bevarade höjden, ca 0,35 m under dagens syll, skulle kunna tyda på att konstruktionen är nedplockad för att passa under golvet i byggnaden som eventuellt är från 1779 (syllstensmuren ca 0,2-0,4 m under dagens syll med en ovanpåliggande syll om ca 0,2 m tjocklek innebär att golvnivån bör ha varit 0,0-0,2 m under dagens syll).

Sammanfattningsvis tyder de framkomna konstruktionerna på att vi har att göra med minst fyra generationer byggnader på platsen. Äldst är trägolvet som har en något mer SV-NO orientering än det stående huset och dess direkta föregångare. Byggnaden som trägolvet tillhört har vid något tillfälle tagits ur bruk och en stenmur/-fundament har anlagts med långsidan i samma orientering som trägolvet. Om denna konstruktion utgör en syllstensmur eller fundamentet till en spis gick inte att utröna vid denna begränsade förundersökning.

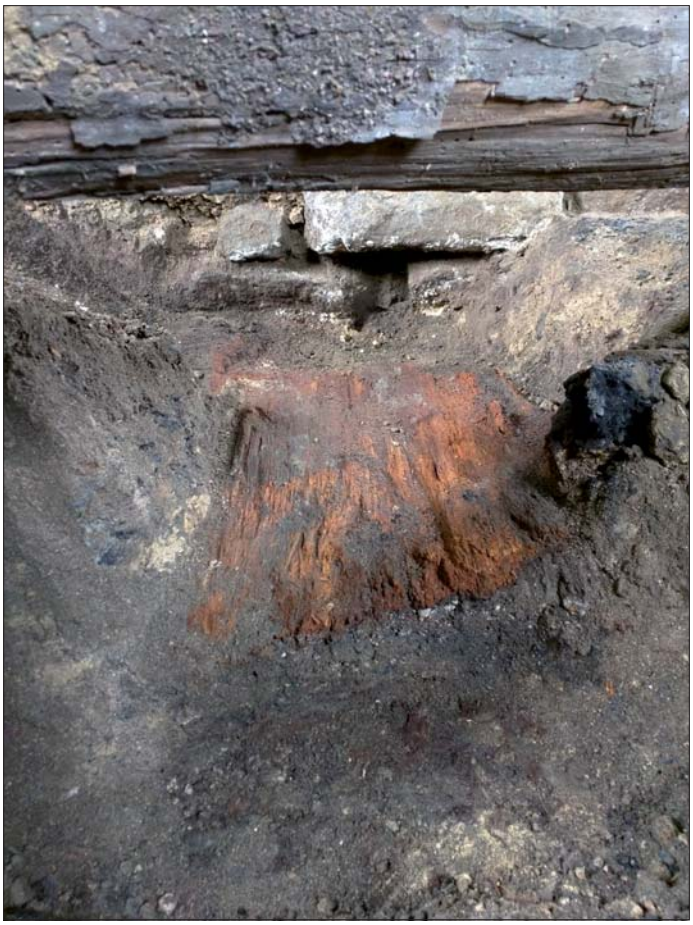

Figur 9. Trägolvet framför stenmuren/-fundamentet. Foto mot NO, Mats Magnusson ÖM.

Figur 10. Stenmuren/-fundamentet med ovanliggande lager av sand och sedan fundamentet till den spis som ännu står. Foto mot NO, Mats Magnusson ÖM.

Eventuellt har stenmuren/-fundamentet sedan plockats ner i höjd vid anläggandet av byggnaden som tillhör den påträffade syllstensgrunden och spisfundamenten. Denna byggnad innehåller också en återanvänd nockbjälke. Dagens byggnad har utnyttjat föregångarens nordvästra vägglinje och sannolikt även antingen den sydvästra eller nordöstra gaveln. Vid anläggandet av dagens byggnad var man tvungen att bryta ner murstockar och fundament till den tidigare byggnaden, vars stenmaterial tycks ha utnyttjats som utfyllnad i dagens trossbotten.

Fynd

Totalt har tre fyndposter tillvaratagits och registrerats under accessionsnummer C4696. Ett skaft i cu-legering som tillhör en sked, ett kopparmynt (1 öre, 1725) och rester av en bränd sko i läder med klack uppbyggd av näver.

Referenser

Riksarkivet – medeltidsbreven SDHK 16440

Kyrkböcker – ArkivDigital

Riksantikvarieämbetet fornsök FMIS

Tekniska uppgifter

Fastighet	Arnäs gård 1
Socken	Blåvik
Kommun	Boxholm
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	-
Ekonomiska kartans blad	64F 3a SO
Koordinater	N 643 14 27, E 509 186
Koordinatsystem	SWEREF99 TM
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning
Länsstyrelsens dnr	431-6749-15
Länsstyrelsens handläggare	Magnus Reuterdahl
Länsstyrelsens beslut	Muntligt
ÖLM dnr	249/15
ÖLM projektnr	531673
Uppdragsgivare	Lars Karlsson, Arnäs Gård
Kostnadsansvarig	Lars Karlsson, Arnäs Gård
Projektledare	Mats Magnusson
Rapportarbete	Mats Magnusson
Fältarbetstid	2015-06-18
Totalt undersöktes	Ca 4 m^2
Fynd	ÖLM C4696
Foto	Digitala
Analyser	-
Grafik	Mats Magnusson
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273 Rapport 2015:40 © Östergötlands museum

Bilaga 1. Fyndlista

Fynd	Antal	Föremål	Typ	Del	Material	Teknik	Ruta	Anmärkning
C4696:1	1	Mynt			Koppar-legering	Präglat		1 öre kopparmynt - 1725 - Fredrik I. Framför ny spis, 0,04 m över brandlager.
C4696:2	1	Sked	Matsked	Skaft	Koppar-legering	Smitt	Rum2	Intill fundament och i änden av syll.
C4696:3	1	Sko			Läder	Skuret	Rum 1	I brandlager ovan trägolv. Kraftigt förbränt.

Den 18/6 2015 utförde Östergötlands museum en akut arkeologisk förundersökning på Arnäs gård 1, Blåviks socken, Boxholms kommun, Östergötlands län. I mangårdsbyggnaden hade allt golv tagits bort och där under framkom äldre husgrunder. Då en sugbil var beställd skedde den arkeologiska förundersökningen omedelbart efter muntligt beslut från Länsstyrelsen Östergötland.

ISSN 1403-9273
Rapport 2015:40

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM